

УДК 502.11:63 (477.85)

ЗМІНИ ПРИРОДНИХ УМОВ І РЕСУРСІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Грицьку В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

В статті розглядаються основні зміни природних умов та ресурсів та спричинення ними впливу на розвиток сільського господарства Чернівецької області. Розглядаються зміни, викликані природною та антропогенною діяльністю. Показані промислові відмінності агрокліматичних ресурсів у розрізі природних зон рівнинної, передгірної та гірської. Продемонстрований вплив змін в природних компонентах на спеціалізацію сільського господарства Чернівецької області. **Ключові слова:** аграрне виробництво, природні умови, природні ресурси, спеціалізація сільського господарства, природні ресурси, природні комплекси, господарська діяльність.

Актуальність теми. Радикальна політична та економічна модернізація життєдіяльності в Україні, здійснення докорінних перетворень у системі виробничих, соціальних та екологічних відносин потребує врахування наявних пропорцій, структурних змін в аграрному секторі та чинників, що їх спричиняють. Поряд з цим у регіональних секторах сільськогосподарського виробництва яскраво проявляється дія природних умов та ресурсів. Адже саме якість, розміщення та контури земельних ділянок, погодні умови того або іншого періоду, забезпеченість водою впливають на ефективність функціонування сільського господарства.

Вивченням проблеми територіальної організації агропромислового комплексу Чернівецької області, а отже і її базової сировинної ланки сільськогосподарського виробництва займалися багато науковців ЧНУ, зокрема такі дослідження найбільш активно проводились на різних кафедрах під керівництвом викладачів географічного факультету. Це роботи П.О.Сухого, М.Д.Заячука, Н.І.Коновалової, Я.І.Кирпушка, С.А.Грекова, В.С.Грицьку та ін. Проте питанню впливу зміни природних умов та ресурсів на сучасний стан та розвиток сільськогосподарського виробництва розглянуто ще в недостатній мірі. Саме цьому присвячене дане дослідження.

Природні комплекси Чернівецької області складаються із значно змінених своєрідних ландшафтів рівнини, передгір'я та гір. Займаючи найменшу площу (8.1 тис. км²) серед інших адміністративних областей України, Буковина характеризується одним із найбільших різноманіттям природних умов і ресурсів. У сукупності їх впливу на зміни в сільськогосподарській діяльності найбільше значення мають зміни в генетичних властивостях компонентів природи, інтенсивність та тенденції названих змін.

Головними чинниками змін у природних ресурсах та умовах розвитку сільського госпо-

дарства є направлений розвиток власне природних компонентів, а також господарська діяльність населення. Останній чинник набув особливої значимості у повосенні роки під впливом активного промислового та енергетичного будівництва, інтенсифікації аграрної діяльності, збільшення кількості та густоти населення, зростання антропогенного навантаження на природні комплекси в цілому. В результаті названих впливів деякі параметри компонентів природи, межі і ареали природних зон зазнали певних коректив. Так, територія Буковини знаходиться в зоні відносно активної сейсмічної діяльності. В окремі роки дія ендегенних процесів призводить до посилення зсувів, викликає мікрозміни в рельєфі. До властивостей рельєфу, які відіграють обмежуючу роль у розвитку сільського господарства (насамперед землеробства, транспортних комунікацій) відноситься його сильна пересіченість. Досить важкодоступними є перевали у гірській частині краю - Німчич, Плоска та інші.

У Чернівецькій області практично відсутня значна гірничодобувна промисловість, яка б суттєво впливала на мікрорельєф області. Локальний вплив на рельєф здійснюють розробки родовищ будівельних матеріалів (Красноільськ, Хотин, рівнинні частини долин Пруту та Дністра). Тому до природоохоронних заходів по забезпеченню позитивних змін в орографії краю слід віднести насамперед будівництво дренажу в складних гідрогеологічних умовах передгір'я з метою попередження зсувів; технічного попередження нестійкого водного режиму території; рекультиваційних робіт у місцях видобутку корисних копалин[2].

Найбільш сприятливим для інтенсивного розвитку сільського господарства є рельєф рівнинної зони. Разом з тим інтенсивне сільськогосподарське виробництво, особливо землеробство, чинить найбільший вплив на рельєф. Це

пов'язано насамперед з його повсемісним поширенням або властивістю територіальності. Тому важливе значення має впровадження таких агротехнічних заходів та прийомів, які б відповідали особливостям рельєфу орографічних зон області, стимулювали позитивні та усували негативні з точки зору аграрної діяльності процеси.

Агрокліматичні ресурси є більш стаціонарним чинником розвитку аграрного виробництва. Клімат Чернівецької області визначається як помірно-континентальний з помірно м'якою зимою і теплим літом. Його зміни відповідають загальним тенденціям зміни кліматичних параметрів у загальному масштабі. Згідно загальноприйнятої думки, клімат на початку ХХ сторіччя відзначався більш низькою тепло- та водозабезпеченістю.

Загалом же на Буковині можна говорити про просторові відмінності агрокліматичних ресурсів у розрізі природних зон - рівнинної, передгірної та гірської. Саме їм відповідають агрокліматичні зони, які відрізняються за температурою, кількістю опадів, пануючими вітрами, висотою та тривалістю снігового покриву, глибиною промерзання ґрунту, тривалістю безморозного та вегетаційного періодів тощо (табл.).

До характеристик клімату, які можуть суттєво вплинути на результати господарювання в сільському господарстві (темпи росту (зменшення) урожайності, валових зборів сільськогосподарських культур), відносяться посухи, сухоті або надмірна кількість опадів, які повторюються з певною циклічністю (раз на 3-4 роки). Значний вплив на зміни в аграрній сфері можуть здійснювати особливо небезпечні та небезпечні кліматичні явища. Прикладом цього є екстремальне зниження температури у 1928 та у 1929 роках. Вони призвели до загибелі майже 75 % багаторічних насаджень (садових культур) і суттєво вплинули на товарну структуру виробництва та споживання на регіональному ринку [3,4].

Аграрне виробництво Чернівецької області на достатньому рівні забезпечене водними ресурсами. Питома вага водних ресурсів в розрахунку на 1 км території та на одного чоловіка перевищує середньореспубліканські показники відповідно в 2,0 і 1,5 разів. Разом з тим загальною рисою буковинських рік, особливо гірських або гірських верхів'їв, є нестійкість водного режиму та часта повторюваність паводків. Це вимагає постійної науково обґрунтованої гідротехнічної діяльності, яка полягає у регулюванні русел, закріпленні берегів, шлюзуванні верхів'їв, розчистці фарватерів. Значна робота проведена по регулюванню русел рік Дністер, Прут, Білий Черемош, Сирет, Путилка. Найбільш масштабними в їх числі були відведення

русла р. Прут від м. Чернівці, будівництво Бурштинської та Дністровської ГЕС. Таким чином, була ліквідована можливість стихійних лих та катастроф в результаті повеней та паводків.

Особливу роль у спеціалізації сільськогосподарського виробництва та її динаміці і змінах відіграють ґрунти. На території Чернівецької області виділяються три ґрунтові провінції: рівнинна Прут-Дністровська лісостепова, Передкарпатська лісолучна та Карпатська гірськолісова. Найбільш родючими є ґрунти рівнинної Прут-Дністровського межиріччя - чорноземи та темносірі і сірі підзолисті. Менш родючі ґрунти передгір'я - сірі опідзолені, дернові та лучні. Гірські ґрунти - буроземні опідзолені, бурі, дерново-буроземні, які є найменш родючими. У ХVІІІ ст. 2/3 території Буковини було зайнято лісовою рослинністю[7]. Поступово вона була зведена в результаті інтенсивних вирубок з метою лісозаготівель та розчищення нових ділянок для землеробства. В окремі періоди вирубки лісу перевищували його насадження у 300 разів [4]. В результаті порушення балансу між вирубками та насадженнями лісів і скорочення лісових масивів призвело до порушення гідрологічного режиму рік, ерозії ґрунтів, інших деструктивних явищ в ландшафтах.

Важливим природним резервом розвитку тваринництва в краї були пасовища та луки, у т. ч. високогірні - полонини. Вони займали територію площею 150 тис. га. Як і ліси, вони на значних масивах були зведені. Це також призвело до порушення балансу сільськогосподарських угідь - пасовищ, ріллі, лісів.

Таким чином, за історичний час відбувається активний взаємовплив природного середовища і господарської діяльності. Його особливістю є певна інертність, здатність мати віддалені наслідки у просторі і часі від місця чи моменту створення. Це необхідно врахувати при плануванні та прогнозуванні розвитку не тільки сільськогосподарського виробництва а й всього господарсько-природного комплексу Чернівецької області. Разом з тим для кількісної оцінки змін довкілля не можна обмежуватися тільки аналізом та сумою оцінок змін в окремих компонентах природи. Адже вони діють прямо та опосередковано на весь природний комплекс, а зміни природно-територіального комплексу є стимулюючим або обмежуючим чинником всього аграрного виробництва.

Список літератури

1. Грицьку В.С. Структурні зрушення та ефективність функціонування регіональних АПК (на матеріалах Чернівецької області). Наукове видання. - Херсон: ХДАУ. "Колос", 2002. - 152 с.

Основні агрокліматичні показники території Чернівецької області.*

№ п\п	Показники	Гірська зона	Передгір'я	Рівнинна зона
1.	Континентальність клімату, балів	104	137	148
2.	Сума активних температур, °С	1100 - 1200	1600 - 2200	2400 - 2800
3.	Температура найбільш теплого місяця, °С	16 - 16.2	19 - 19.5	19.5 - 20.5
4.	Температура найбільш холодного місяця, °С	- 6.5 - 7.6	- 4.8 - 5.0	-4.1 - 4.5
5.	Річна кількість опадів, мм	800 - 1400	700 - 800	520 - 650
6.	Імовірність сухих і посушливих років(Ку 0.55), %	–	–	19
7.	Тривалість безморозного періоду, днів	107	162	169
8.	Тривалість вегетаційного періоду, днів	110 - 120	164	176
9.	Біологічна продуктивність клімату, балів	120	140	170

*Таблиця складена за матеріалами А.І. Токмакова [5, с.13-20], Д. І. Шашко [6], агрокліматичними щорічниками по Чернівецькій області за 1975 - 1985 рр.

2. Чернівецька область / За ред. М.Г. Ігнатенка. - Міжвід. наук. збірник - К.: Вища школа, 1975. - Вип. 18. - 124 с.
3. Буковина: історичний нарис/ відп. ред. Ботушанський В.М. - Чернівці: Зелена Буковина, 1998. - 416 с.
4. Видалко М.Ю. Природно-економічні зони Черновицької області і питання спеціалізації. - Економ. Сов. України. - № 8. - 1968 - С. 72-83.

5. Токмаков А.И. Осадки в Украинских Карпатах. - Черновцы: Изд-во ЧГУ, 1974. - 60 с.
6. Шашко Д.И. Агроклиматические ресурсы СССР. - Л.: Гидрометиздат, 1985. - 246 с.
7. Keinde R.F. Geschichte von Czernowitz von den alsten Zeiten bis zur Gegenwart. - Czernowitz, 1908.

Грыцку В. Изменения природных условий и ресурсов и их влияние на развитие сельскохозяйственного производства Черновицкой области. В статье рассматриваются основные изменения природных условий и ресурсов и содействия природных условий и ресурсов и содействия ими влияния на развитие сельского хозяйства Черновицкой области. Рассматриваются изменения, вызванные природной и антропогенной деятельностью. Показаны пространственные отличия агроклиматических ресурсов в разрезе природных зон – равниной, предгорной и горной. Продемонстрировано влияние изменений в природных компонентах на социализацию сельского хозяйства Черновицкой области.

Ключевые слова: аграрное производство, природные условия, природные ресурсы, специализация сельского хозяйства, природные ресурсы, природные комплексы, хозяйственная деятельность.

Grytsku V. Changes in natural conditions and resources and their influence on the development of agricultural production of Chernivtsi region. In the article were examined the main changes in natural conditions and resources, and coordination of the natural environment and resources and their influence on the development of agriculture in Chernivtsi region. Were discovered the changes caused by natural and human activities. Are showing spatial differences agroclimatic resources in the context of natural areas - plain, foothill and mountain. Were demonstrated the impact of changes in natural ingredients on the socialization of agriculture in Chernivtsi region.

Key words: agricultural production, natural conditions, natural resources, specialization of agriculture, natural resources, natural ecosystems, economic activities.